

Ewa Stawicka

Pytania i odpowiedzi prawne

Palestra 51/9-10(585-586), 274-276

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**PYTANIA
I ODPOWIEDZI
PRAWNE**

Ewa Stawicka

Czy sąd ma obowiązek z urzędu brać pod uwagę nieważność czynności prawnej w każdym stanie sprawy i niezależnie od dotrzymania przez strony proceduralnych rygorów zgłaszania dowodów na tę okoliczność?

Obowiązującą od co najmniej dziesięciu lat i doskonale znaną wszystkim praktykom tendencją ustawodawczą jest postępujące formalizowanie warunków i terminów zgłaszania przez strony dowodów. Projektowana kolejna nowelizacja procedury cywilnej najprawdopodobniej tę tendencję jeszcze pogłębi.

Spośród obecnie obowiązujących przepisów Kodeksu postępowania cywilnego należy zacytować następujące:

- TYCZĄCY SIĘ POSTĘPOWANIA APELACYJNEGO ART. 381:

Art. 381

Sąd drugiej instancji może pominąć nowe fakty i dowody, jeżeli strona mogła je powołać w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, chyba że potrzeba powołania się na nie wynikła później;

- GENERALNIE OBOWIĄZUJĄCY ZAPIS ART. 207 § 3:

Art. 207

§ 3. Stronę reprezentowaną przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa przewodniczący może zobowiązać do złożenia w wyznaczonym terminie pisma przygotowawczego, w którym strona jest obowiązana do powołania wszystkich twierdzeń, zarzutów i dowodów pod rygorem utraty prawa powoływania ich w toku dalszego postępowania;

- UMIESZCZONY W CZĘŚCI REGULUJĄCEJ POSTĘPOWANIA W SPRAWACH GOSPODARCZYCH ART. 479¹² § 1:

Art. 479¹²

§ 1. *W pozwie powód jest obowiązany podać wszystkie twierdzenia oraz dowody na ich poparcie pod rygorem utraty prawa powoływania ich w toku postępowania, chyba że wykaże, iż ich powołanie w pozwie nie było możliwe albo że potrzeba powołania wynikła później;*

- STOSOWANY W POSTĘPOWANIU NAKAZOWYM ART. 495 § 3:

Art. 495

§ 3. *Okoliczności faktyczne, zarzuty i wnioski dowodowe niezgłoszone w pozwie albo w piśmie zawierającym zarzuty od nakazu zapłaty mogą być rozpoznawane jedynie wtedy, gdy strona wykaże, że nie mogła z nich skorzystać wcześniej lub gdy potrzeba ich powołania wynikła później. Powód może powołać nowe fakty i dowody w terminie tygodnia od dnia doręczenia mu pisma pozwanego zawierającego zarzuty;*

- ZAMIESZCZONY W UREGULOWANIACH DOTYCZĄCYCH POSTĘPOWANIA UPROSZCZONEGO ART. 505⁵ § 1 i 2:

Art. 505⁵

§ 1. *Okoliczności faktyczne, zarzuty i wnioski dowodowe niezgłoszone w pozwie, odpowiedzi na pozew, na pierwszym posiedzeniu przeznaczonym na rozprawę lub w sprzeciwie od wyroku zaocznego mogą być rozpoznawane tylko wtedy, gdy strona wykaże, że nie mogła ich powołać wcześniej lub gdy potrzeba ich powołania wynikła później.*

§ 2. *Powód może przytoczyć nowe okoliczności faktyczne i wnioski dowodowe nie później niż w terminie tygodnia od dnia doręczenia mu pism pozwanego wymienionych w paragrafie poprzedzającym.*

Nieważność czynności prawnej sprzecznej z ustawą albo mającej na celu obejście ustawy sąd cywilny ma obowiązek wziąć pod uwagę z urzędu w każdym stanie sprawy. Nieważność bezwzględna odnosi wszak skutek *ex tunc*, a podniesienie jej istnienia przez stronę w procesie w żadnym wypadku nie może być oceniane w kategoriach nadużycia prawa podmiotowego w rozumieniu art. 5 Kodeksu cywilnego (tak: wyrok SN z 10 października 2002 r., V CK 370/02, OSNC 2004, z. 2, poz. 21).

Sąd Najwyższy w uchwale z 17 czerwca 2005 r. (III CZP 26/05, OSNC 2006, z. 4, poz. 63) rozstrzygnął wzajemny stosunek zawartych w procedurze norm o charakterze prekluzyjnym – i nakazu uwzględniania, że czynność prawna będąca przedmiotem sporu była od początku nieważna. Teza orzeczenia brzmi następująco:

„Sąd ma obowiązek wziąć pod uwagę w każdym stanie sprawy nieważność czynności prawnej (art. 58 § 1 k.c.), jednak tylko na podstawie materiału zgromadzonego zgodnie z regułami wskazanymi w art. 479¹² § 1 i art. 381 k.p.c.”

Rozstrzygnięcie to (będące odpowiedzią na pytanie prawne jednego z sądów okręgowych) zapadło w sytuacji, gdy w postępowaniu gospodarczym powód do-

piero na etapie apelacyjnym podniósł, iż uwzględnione przez sąd pierwszej instancji potrącenie wzajemnej wiarygodności dokonane przez pozwanego (które stało się podstawą oddalenia powództwa) stanowiło od początku czynność prawną nieważną. Problem polegał jednakże na tym, że dowody na ową nieważność powód po raz pierwszy zgłosił w pisemnej apelacji, materiał zgromadzony w aktach przez pierwszą instancję nie zawierał natomiast samoistnych podstaw do uwzględnienia tej nieważności z urzędu przez skład sądzący.

Sąd Najwyższy podkreślił, że art. 381 k.p.c., regulujący tzw. nowość w postępowaniu apelacyjnym, różni się charakterem od przepisów ustanawiających prekluzję procesową. Można z tego wnosić, że sformułowanie o faktach i dowodach, których potrzeba powołania zaistniała później, ustanawia przesłanki nieco luźniejsze od sztywnych, nieprzywralalnych terminów. Niemniej jednak, to na stronie składającej apelację spoczywa obowiązek wywiedzenia, że owa potrzeba pojawiła się później.

Relacjonowany tu pogląd SN nie doczekał się, jak dotąd, głosów protestu. Przeciwnie: komentowane orzeczenie jest już opatrzone aprobowaną glosą S. Dalki (PPE 2006, nr 1–3, s. 99), a synteza tej samej myśli znakomicie oddana została w artykule M. Pełczyńskiego *Prekluzja w zgłaszaniu twierdzeń i dowodów w I instancji w postępowaniu zwykłym, w sprawach gospodarczych, nakazowym, upominawczym i uproszczonym* (M.Prawn. 2004, nr 7, s. 336):

„Powołane (...) przepisy (art. 207 § 3, 479¹² § 1, 479¹⁴ § 2, 479¹⁸ § 3, 493 § 1 w zw. z 495 § 3, 503 § 1, 505⁵ § 1 k.p.c.) dotyczą jedynie twierdzeń co do faktów oraz dowodów na poparcie tych twierdzeń. Nie dotyczą one w żadnym wypadku argumentacji prawnej budowanej na zgłoszonych przed wystąpieniem prekluzji procesowej twierdzeniach dotyczących faktów. Argumentację prawną (na przykład zarzut nieważności umowy) podnieść można bez względu na upływ terminów, o których mowa w wyżej powołanych przepisach”.

Powracając do zagadnienia różnic w charakterze cytowanych na wstępie przepisów – jednoznaczne przyłączanie art. 207 § 3 do grona norm ustanawiających prekluzję wydaje się jednak zabiegiem nazbyt pochopnym. W literaturze zaczęto bowiem zwracać uwagę, że znaczenie tego obostrzenia ciąży raczej ku art. 217 § 2 [P. Telenga, *Komentarz do art. 207 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) A. Jakubicki (red.), J. Bodio, T. Demendecki, O. Marcewicz, P. Telenga, M. P. Wójcik, *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz*, Zakamycze 2005, wyd. II].

Gdy zaś idzie o możliwe metody wyjścia z impasu w sprawach zbliżonych do procesu, który stał się kanwą omawianego tu orzeczenia, to być może pomocna byłaby nieraz konstrukcja zawieszenia postępowania po uprzednim wytoczeniu osobnego powództwa o ustalenie, że czynność prawna była nieważna [dopuszczalność ustalania takiej okoliczności w trybie art. 189 k.p.c. wyraźnie aprobuje B. Czech (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, pod red. K. Piaseckiego, wyd. 2, Warszawa 1999, s. 686 i n.].

Wbrew groźnie brzmiącym regułom prekluzyjnym, zawodowemu pełnomocnikowi pozostaje zatem spore pole manewru.